

žita, in na bogato letino jarine sledi srednji pridelk oziminc. Tudi žita so po krompirju ali pesi toliko slaběji, kolikor več se je krompirja in pese pridelalo.

10. Žita, ogeršica, konoplje, lan, tobak, krompir in drugi osipavni sadeži zemljo bolj izmolzejo, kakor grah, grahorica, ajda, nasproti pa je vsake sorte detelja ne slabi celo nič, marveč jo še rodovitniši stori.

11. Polje se hitreje izmolze, ako se poredoma le ene sorte sad na njem prideluje.

(Dalje sledi).

Natoroznanske reči.

Zgodovina tobaka.

Nobeno zeliše se ni razširilo tako silno lahko in tako silno hitro po celem svetu, kakor tobak (duhán). Kakošnega silstva je bilo nasproti treba, vpeljati krompir, čeravno je iz ravno tistih krajev domá in toliko koristen sad na vsako stran! Čudno skrivnost mora tedaj tobakova zel v sebi imeti, da je zadobila takošno moč čez človeka. Dajmo preiskavati vzrok te prevelike sile in po sledu zgodovine njegove odkriti tudi nekoliko zgodovine človeka.

Ko so Španjci s Kolumbom v Ameriko prišli, so prebivavce Kube že našli s tobakom v ustih. Že takrat je bila navada tobak piti *) tako razširjena med Indianci, da naj večji slast jim je bila, puhati pred se plavkaste oblake iz cigár, ktere so „tobako“ imenovali in, ki so jih iz zvitega suhega listja narejali.

Znabiti da ime „tobaka“ izvira od novošpanjske dežele „Tabako“, ali od otoka „Tabago“, ali od meksi-kanske dežele „Tabasko“, kakor nekteri menijo, — toliko je gotovo, da po pripovedbi Kolumba mlajšega je to ime za „žlahno zel“ v Ameriki že takrat navadno bilo. Indiancom pa že takrat ni bilo le znano tobak piti, temuč tudi ga žvečiti in nosljati (šnofati).

Vsa ta indianska dedšina, ki se je tako neznano hitro po celem svetu zaplodila, je bila pa en kos paganstva (ajdovstva) indianskih duhovnikov, — tedaj navada starodavnih časov. Augurji nekdanjih Rimljanov so prihodnje zgodbe prerokovali iz letanja tičev, iz téka oblakov, delfiški orakelj je prerokoval iz trinožja, — indianski duhovniki pa iz dima tobakovega, s katerim so se napajali in obdajali, da so v rajskem zamaknjenju se pomenkovali z duhovi nebés od osode svojega ljudstva. Ostanek tega nekdanjega pogovarjanja z duhovi unega sveta je menda še dandanašnja, zdravju zlo škodljiva navada peruanskih Indiancov, da se podajajo nad grobe svojih očetov in ondi strupeno zel kristavca ali strupenega jabelka (Stechapfel) pijó, da potem omedlijo v enakem zamaknjenstvu, kakor tisti, ki mak (opium) pijó, in se z duhovi umerlih očetov meniti mislijo, in kar so v tacih sanjah slišali, radovedni svoji družini pripovedujejo in si tako čast prilastijo, da znajo duhove zaklinjati. Da pa je zares silna omotica, ki jo tobak v sebi ima in kateri se nikotin pravi, čutnice tacih tobakarjev zlo omamljala, se razvidi iz tega, da so indianski duhovniki, ki so ob enem tudi zdravniki bili, svojim bolnikom priporočevali nosljanje tobaka in da so z zelišem tobakovim veliko boleznin ozdravljali. Človek je že od nekdej tak bil, da se je rad vpijanoval z različnimi stvarmi in se tako zamakoval v drug svet; priča tega je še današnji dan celi del sveta, Azia, kjer ljudstvo hudo omotični mak pije. Herodot pripoveduje od Skitov, da so oni neko strupeno zel v oginj metali in potem dim v-se sopili, vpijaniti se ž njim.

*) Stara slovenska beseda je tobak piti, ne kaditi; lani nam je gosp. Petkovic pravil, da tudi na Bugarskem je ta beseda navadna.

Tako so ravnali in ravnajo le divje in neomikane ljudstva. Vendar nagib same proste narave v človeku ne more biti dostojni vzrok, da si je tobak tako moč pridobil čez vesoljni svet od naj bolj omikanega gošpoda v Evropi doli do divjaka v južni Afriki. Mora tedaj še kaj družega biti, kar je dalo tobaku takošno moč na svetu.

V čem pa obstoji dobrota tobaka, dosihmal še noben tobakar povedati ni mogel. Nekteri pravijo, da tiste različne figure, ki jih tobakov dim pred očmi napravlja, mikajo tobakarja; zato ga vsakdo rajši podnevi in pri luči kadí, kakor v tamnem ponoči, kadar tistih meglic viditi ne more. Če pa je to vzrok v človeka tako globoko vkoreninjene razvade, je pač očitno, da je včasih kakošna celó majhna reč zadosti, da postane človek sužnik tacega poželjenja, ktereга se še prav ne zavé! Verjetniši se nam zdí, da omotica tobaka mora v manjši meri živjana posebno prijetno moč do čutnic imeti, kakor jo ima, toda na drugo vižo, kava (kofe) in pa vino. Ponudi karkoli češ babici, ki se je navadila vsak dan trikrat kavo piti, da naj jo opusti, ne bo je opustila.

Pred Las Kasas-om, tedaj pred letom 1516, v katerem je on vselenje zamorcov v španjske naselitve novega sveta (Amerike) določil, ni še noben Europejic Indiance v tem posnemal, da bi bil tobak pil. Še le zamorci, ki so se ga ondi od Indiancov piti naučili, so navadili Europejce, kteri so se ga morebiti v imenovanih naselbinah posebno zavoljo tega lotili, da so z dimom njegovem strašno nadležne mušice (Musquito) odganjali.

Še le okoli leta 1558 je Don Francesko Hernandez, zdravnik španjskega kralja Filipa II., tobak v Portugallio prinesel. Pravil je, da Meksikanci imenujejo tobakovo zeliše Yetl ali Pycielt, iz njega narejene poldrugo ped dolge cevke pa „tabakos“. Ali javljane bi se bila ta zel po Evropi tako razširila, ako bi ne bila njena moč se ljudém izperva tak čudodelna zdela. Ko so jo začeli v Lisaboni sejati, je že slovéla kot izverstno zdravilo. Zato jo je Francoz Ivan Nikot, ki je bil od leta 1559 do 1561 poslanec francoske vlade na dvoru Lisabonskem, svojemu kralju Francu II., njegovi materi Katarini Mediciski in nekterim višjim oblastnikom v Paris poslal. Zavolj vsega tega se je tobak tudi zel kraljice matere (herbe de la reine mère), zel velikega priorja (herbe du grand prieur), tudi čudodelna zel Indiancov, sveta zel, zel svetega križa itd. imenoval. (Konec sledí).

Nekaj o spominu rajnega g. Jurja Plemeljna.

Bili so rajni gospod Juri Plemelj, verli rodoljub in priden dopisovavec „Novic“, ravno eno leto bolni, vendar tako, da so lani v tem času še po Zaplaninskih gričih tekali, in kakor pridna čebelica za potrebe zime skerbili. Bili so lani pol mesca augusta in pol septembra v toplicah na Dolenskem, ki jim pa niso nič pomagale. Jeli so že mesca oktobra kri pljuvati, in o božiču že niso mogli sami v cerkev iti. Na sv. Štefana dan so jih štirje možje v cerkev nesli. V nedeljo septuagézimo so zadnjibart pridigovali. Po milosti visokočastitega škofijstva in dovoljenji vis. ministerstva bogočastja so rajni gospod dobili duhovnega pomočnika, ki je 4. marca t. l. v snegu in mrazu v Zaplano prisopihal. Mašovali so čast. gospod fajmošter zadnjič prvo nedeljo po binkoštih (presvete Trojice nedeljo) in od te dôle niso imeli toliko moči, da bi si bili mašo brati upali. Hodili pa so vedno okoli svojih ljubih čbelic, ki so jih tolikanj radi imeli. Bili so rajni gospod dober gospodar, in priden oskerbnik svoje hiše, kakor njih nekdanji prijatelj, slavni gosp. Matija Vertovc, ktereга so pogosto v mislih imeli in posnemali.

Bili so malo manj kot štiri leta v Zaplani fajmošter, kjer zdaj tudi počivajo. V vednem spominu ostane Zaplanincom dan njih pokopa, 20. sept. t. l., kjer se je rajnemu zadnja čast skazala. Čeravno samotna podfara, se je snidilo vendar 12 duhovnov, česar le posebno zato omenim, ker Zaplaninska soseska morebiti še clo nikoli tacega pogreba ni imela. Tudi farmani ne morejo prehaliti lepega soglasnega petja bilj in slovenskih pesem pri črni maši ob sedmici, h kateri se je spet 8 duhovnov zbralo. Vsi ginjeni pravijo, da so mogli žalosti solze točiti. V resnici občutljivo je národsko slovensko serce, posebno kader ga véra budi! Sosebno hvalo v petji gré čast. gosp. Janezu Volčič-u, kaplanu v Horjulu, ki zasluži za res o tem počastenji biti. Tudi Verhniški učitelj, gosp. Halek, se je dobro obnašal. Slava gospodom! Večin mir pa rajnemu fajmoštru!

Iz Zaplane.

M. K.

Jezikoslovni pomenki.

Konec skutniko-skupniške vojske.

Ker je g. Kobe po odgovoru v 76. listu zdaj tudi moje misli, da ni treba gosp. Kapelletu „skupnika“ prekljavati, je skutniko-skupniške vojske v poglavitni reči konec. Zdaj bi g. Kobe le še rad prepravdal, da gré skutniku prednost, oslanjaje se posebno na to, da ima skupnik več pomenov, skutnik pa le enega.

Zastran tega ne bi bil jaz več ne bele ne černe rekel, zato ker je g. Terstenjak, razglasivši v 74. listu v dopisu od Kerke tudi še poseben pomén skužnika, s tem skutnikovo prednost poderl *); ali g. Kobe mi očita in v smeh obrača več pomot, katerih v mojem spisu (v 72. listu) ni. Zato se mi je potrebno zdelo, da se še enkrat oglasim in pri tej priliki še kaj novega priveržem.

Poštovani gospod! Vaša zahvala in Vaše očitane — oboje svedoči, da se niste potrudili, mojega spisa pazljivo prebrati. Kje sim izpeljeval — Vas vljudno vprašam — skužnika iz „skup“? Le dobro še enkrat preberite tiste besede; vidili bode, kako ste se spregledali. Kdo bo izpeljeval skužnika iz „skup“!

Da besedo skužnik le višebrojno rabijo, nisim tudi nikjer rekel. Opomni sim le hotel, da jo menda večidel višebrojno rabijo, rekoč: „zato ker si mislijo skutnika in ženo njegovo (skutnico), ktera je proti takim starišem ž njim (skutnikom) v enaki razmeri“. Poglaviten namen pri tej reči je namreč, da se skupnik ali skužnik pred smertjo novih starišev oženi. — Vi pa, gospod! pritikujete samovoljno tudi otroke, pisaje: „kajti so že otroci (!) zapopadeni in žena“. — Beseda „otroci“ je Vaša izduha, ali ste se pa spet spregledali. Čemu sim govoril od dvobroja? — Nečem si drugega misliti, kot da ste moj spis prenašlo brali in se spregledali.

Tudi je treba v tej priliki povedati, da se nesmejo ne skupniki, ne skužniki v pomenu pravdoznanskem po nemški „Adoptivkinder“ imenovati, kakor jih g. Kobe imenuje. Taki morajo po postavi (§. 182 derž. zak.) tudi ime novih starišev na-se vzeti, drugači niso „Adoptiv- ali Wahlkinder“; skupniki ali skutniki pa ne dobivajo imena novih starišev, tedaj se jim ne sme tudi tako reči. Gospod Mihelić, c. k. urednik ministerstva znotrajnih opravil, mi je pravil, da so imenovali poprej na Horvaškem skupnika po latinski aggregatus, njegovega novega očeta pa aggregarius, s katerim je

bil aggregatus compossessor (soposestnik). Taka je tudi pri nas. Nemških imen za aggregariususa in aggregatusa v avstrijskem zakoniku ni. Najimajo tudi pravdoznanci nekaj od našega prepira!

Da se pa ne bodete, gospod! tudi na besede zadnjega stavka v svojem odgovoru preveč oslanjali, velim: Najdite pa Vi meni le en izgled, da se je „t“ pred soglasnico „n“ v „p“ spremenil; „Vaš bo mejdan“, — se vé, le gledé prednosti po jezikoznanskih postavah; zakaj ta prednost bi skupniku tudi potlej ostala, da je znan večini Slovincov in tudi Horvatom, skutnik pa po Vaših lastnih besedah le „pod Semičem in v severnih krajih Černomaljske fare“. Popraševal sim po skužniku tudi na Dunaju druge Slovence, iskal ga po staroslovenskih, ilirskih, českkih, poljskih in ruskih slovnikih, — ne duha ne sluha, tako da začenjajm že nehotoma meniti, da je prvi Semičar, slišavši od soseda besedo skupnik napak razumel: skužnik. V vseh prvih treh pomenkih skupnikovih, ki ste jih razodeli, je poglaviten zaznamek skupščina (skup biti, skup imeti, skup živeti), tako brez dvombe tudi v pomenu, zavoljo kterega se pričkam. — Pa brez zamere! Inimicus causae, amicus personae. J. Navratil.

Drugi pomenek zastran „Kolpe“ in „Kupe“.

V dopisu od Kerke v 74. listu „Novic“ izpodbija g. Terstenjak mojo misel (pogl. 73. list) gledé pisave „Kolpa“, in poterjuje pisavo „Kupa“, pozivaje se na izpeljavo svojo tega imena v „Novicah“ (v 38. listu).

Ondi sklepa gosp. Terstenjak takole: Ker so dobivali stari narodi imena po trgovini, in zato, ker so primorje od male Azie do Egipta Kanaan, to je, deželo kupcov zvali; — zato so posebno stari Panonci to vodo „Kupo“, to je, kupčijsko imenovali. — Tedaj „Kupa“ iz „Kúp“?

Vprašam: Bi li bilo tako sklepanje logično, ako bi bilo tudi že dognano, da pomeni Kanaan deželo kupcov? Bi li bilo to verjetno? Menim, da ne.

V 74. listu pa obrača gosp. Terstenjak (zametaje analogijo: solnce = sunce, volk = vuk, polž = puž, . . . Kolpa = Kupa) „pozornost čitatelja“ na drugo po njegovem boljo analogijo, namreč: dob = dub, mož = muž, roka = ruka, loka = luka, kopati (se) = kupati (se), „in po tej analogiji“ — veli gosp. Terstenjak, se ima presojevati izgovor Kupa in Kopa.

Ali ta misel si je s pervo (Kupa iz „Kúp“) povse navskriž, zato ker „kúp“ (Kauf) ne spada k tisti analogiji, kakor „kupati (se)“ in „kopati (se)“. — Vsi Slovenci in vsi drugi Jugoslovani govorimo različno kúp, kúpiti, nikjer se ne sliši po hvaljeni analogiji govoriti: kop, kopiti (namesto: kúp, kúpiti — Kauf, kaufen).

Ker je tedaj Vaša misel, poštovani gospod! dvoja, in ker se ne da druga nikakor združiti s pervo; Vas moram vljudno prositi, da bi Vas bila draga in dobra volja *), mi skoro oznaniti, ktere misli ste zdaj, ako se kanite še dalje z menoj pomenati, da se resnica zvé. Za Vašim odpisom priderdra kmalo moj *).

J. Navratil.

Novičar iz slavenskih krajev.

Iz Celovca. 28. p. m. se je začela vožnja s parobrodom po Celovškem jezeru; v parobrodu in pritačnjem čolnu se bo na enkrat čez 100 oseb peljati zamoglo.

Iz Kopra u Istrii. Prav draga in prijetna novice je bila tukajšnjim Slovincem — prijatlom napredka slovenščine, ko so po 78. listu „Novic“ zvedili, da se

*) Morebiti pravijo kje še komu ali čemu skutnik od „skute“? — Gosp. Terstenjak piše ondi: pod skutjo. Jeli skut kje tudi ženskega spola? V staroslovenskem, serbskem in ruskem je samo možkega. Pis.

*) Navaden „vljudni izrek“ belih Krajncov s 4. sklonom. Pis.